

„A költő örök fiatalsága”

Nagy László arcképe – a társművészetek tükrében

Nagy László az első, 1946-ban megjelent versétől az 1978. január 20-ára kinyomtatott utolsóig összesen alig egyharmad évszázadot, mindössze harminckét évet adhatott a magyar művészet szolgálatára. Történelmi távlatokban nézve ez nem sok idő: csaknem tíz évvel kevesebb, mint Szent István uralkodása. Ráadásul ez a teljes alkotó idő, a jó három évtized is a totális nemzeti alávetettség, egy nagyhatalom agresszív jelenléte: a szovjet katonai és az erre épülő kulturális megszállás időszakára esett. S akár a végvári küzdelmek, majd a különböző szabadságmozgalmak közepette született magyar írói-költői életművek, a Nagy Lászlóé is – a nemzedékét csapdába vető kezdeti félrevezetettségek után – a társadalomra és kultúrájára szakadt hatalmi erőszak ellenében bontakozott ki. Méghozzá nem csupán a szűkebb értelemben vett irodalom síkján, hanem igen nagy erővel terjedve ki más művészeti ágakra: a zenére, a táncmozgalmakra, a képzőművészetre, a filmre, a magyar és nem magyar, különösen a bolgár s más közép-európai folklórművészetekre, továbbá a határon túli magyarság művészeti gondolkodásának inspirációira is. Valamennyi területen azt példázva, hogyan szállhat szembe, az emberi szabadságvágy, egy magas szintű művészet és a benne kifejeződő morál egy idegen hatalom fegyverein pávaskodó diktatúra nemzeti és antropológiai értékeit sorvasztó, a történelmi- és a művészeti tudatot egyoldalúsító, identitás- és erkölcsellenes, a hatalom ideológiai propagandáját és a kommersz kultúrát támogató rendszerével. A költőnek az *Életem* című önvallomásában leírt „költői erővel, kemény metaforákkal menni az álság falai ellen”¹ mondatában megfogalmazott, az 1950-es évek elejétől alkotói léte egyik kardinális elvének tekinthető szándéka és a verseiből gazdagon felizzítható idézetsorok mind a nemzetre szakasztott hatalom és vazallus-világa ellen beszéltek. Abban a tönkretett hazában, amelyben – amint a Petőfi Sándor születésnapjára írt *Föltámadt piros csizma* című költeménye mondja: „üres a bölcső, a harctér teljes: / balsors-csinálta babákkal néma”, „ahol mi fekszünk behavazva / sebzetten, csonkán, éktelenül.”

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Nagy Lászlónak ezt az igazságkereső, történelem-analizáló, nemcsak helyzettrögzítő, hanem a kitörési pontokra is rámutató gondolati erejét és poétikai újításait az irodalomtudomány kivételes alapossággal tárta fel. Eddig mintegy húsz könyv – összességében jó négyezer oldal – hatszáznál jóval több cikk, tanulmány értekezett e költőiség vonásairól, közöttük igen sok külföldi elemző is, angol, lengyel, bolgár, svéd, orosz, szlovák és más nyelveken. A magyar kutatások élén mindmáig Görömbei András 1992-ben megjelent, szintetizáló értékű nagymonográfiája áll. Könyve és mások munkáinak döntő többsége is a 20. századi magyar líra élvonalában helyezik el Nagy László líráját. Azt is kimondják, hogy életműve meghatározóan illeszkedik az évszázad egyetemes líratörténetének az archaikus kultúrákból is merítő, társadalomelemző, többségükben identitáskifejező, az agresszív belső és külső hatalmakkal szemben álló – mások között Federico García Lorca, William Butler Yeats, Szergej Jeszenyin, Vasco Popa, Nicolas Guillén, Pablo Neruda által képviselt, sőt a latin-amerikai regényben, az afrikai és az ázsiai irodalmakban is korszakosan megnyilvánuló – folklórintegráló és mítoszalkotó ágába. Műfordításai révén pedig a világköltészet számos értékét – az Arany Jánoséhoz, Babitséhoz mérhető arányokban² kapcsolja be a magyar irodalomba. Ez az alkotói teljesítmény ugyanakkor túlmutat önmaga „csupán” irodalmi értékein. Olyan poétikai,

¹ NAGY László: *Életem*. In: „Adok nektek aranyvesszőt”. Összegyűjtött prózai írások, Magvető Kiadó, Budapest, 1979, 35.

² CSELÉNYI László: Kereszt és hegedű. In: „Égi s földi virágzás tükre”. Kortársak Nagy Lászlóról, Válogatta és szerkesztette: Balogh Ferencé, Veszprém, 1985, 116-117.

magatartási és morális színvonalat tükröz, amely – több más művészeti kifejezésformához kapcsolódva – jelentősen befolyásolta a költői létet körbefogó történelmi kor – és az utána következő idők – magyar értelmiségének társadalmi-politikai-művészeti orientációit is. A Kárpát-medencei létet alakítani képes ereje máig hatással van a – különösen a „bartóki modell” szellemében fogant vagy azzal érintkező – művészi pályákra.

Egyértelműen kimondható tehát, hogy Nagy László életműve nemcsak poétikai értelemben volt a világirodalom egy fontos mozgalmával együtt lélegző teljesítmény, de a kommunizmusban-szocializmusban többszörösen megalázott nemzet tudatába épülve nagyszabásúan segített a megmaradás, az önbecsülés, sőt a túlélés erőinek 1956 utáni újjászülésében és ezek fenntartásában is. Ezért volt egyszerre fájdalmas és meglepő, hogy ezt a költészetet – s benne a társadalomkritikát, a folklórintegrációt, a morált, összességében tehát az irodalmi „bartóki” modell Nagy László-i arcvonásait – a rendszerváltozás után az újfajta kánont kialakítani törekvő, egyes nyugati elméletek tézisein fellépő hazai elmélet egy része a maga kézi- és tankönyveiben és az oktatásban – egy igen szűken értelmezett „népiség” és a „romantika” zsákutcájába izolálva – egyre inkább az anakronizmus mezőibe igyekezett szorítani az irodalmi tudatban. A kortárs világirodalmi folyamatokkal is – lásd Ajtmatov, Arguedas, Asturias, García Márquez, Toni Morrison regényeit is – egy ritmusban lépkedő líra értelmezési köréből elsődlegesen épp azt a történelmi időt, azaz a diktatúra poklát zárva ki, amellyel szemben e költészet számos meghatározó vonása létrejött, s több tartalmi és esztétikai elemét is kiváltotta. E történetiség-hiány és a világirodalmi rátekintés kiáltó egyoldalúsága olyan módon szült vákuumot e költészet körül, mintha Rogerius mester *Siralomének a tatárdúlta Magyarországról* című munkáját a tatárjárásnak, Balassi líráját a török jelenlétnek a kiiktatásával próbálnánk értelmezni. Ez az értelmezői magatartás Csoóri Sándorból, 1993-ban egyenesen ezeket a sorokat váltotta ki: „Ki táncol a sírodon, László? (...) László, / hallod te egyáltalán ezt a hajnali / dobrokolást? / Ezt a gyűlölet-táncot?” (*Februári látomás*) De nemcsak az egykori barát, hanem a fiatalok egy része is ugyanilyen megütközéssel érzekelte a Nagy Lászlóra áradó átértelmező akaratok: „Hisz tűt szúrnak beléd / a tű fokán át / vérhólyagos földbe szórnak / agancsaid kézzel letörlik / az ágaskodó tengerbe dobják / véresre harapdált arccal / zuhan a szél is előre” – fogalmazta meg Korpa Tamás véraláfutásos szavakkal, 2008-ban, a *Nagy Lászlónak* című versében a maga felismeréseit.

S a fiatalok megszólalása már Nagy Gáspár szavait igazolta, amelyek szerint Nagy László „Mintha tudta volna, hogy művéből sokszor meritünk majd erőt a féktelen locsogás, szógyalázás, maszlagolás, a történelmi amnéziával párban járó erkölcsi szétesés idején.”³ Vagyis – mondta ki lényegszerűen –: „ez a poézis nem vitatkozik, nem mállik, csak csöndesen ellenáll”⁴. Azzal a széles körben fényeket vető kisugárzásával is – például –, amelyek áttekintésére ma itt összejöttünk, amelyeket a költő az egyes társművészetekben cselekedett vagy indukált. A gondolatokkal, a művekkel, a tettekkel, amelyek nem csupán kiszakadnak a költészet zárt, belső határaiból, hanem az egyéb kifejezési nyelvet választott művészek fejében, ujjaiában, mozdulataiban, képeiben, hangszereiben, ecsetjében, ritmusaiban, avagy identitásában és társadalomalakító aktivitásaiban rezonálnak tovább. Hangjegyeket teremtenek, színeket, fényeket, formákat, cselekvési erőrendszereket rajzolnak fel, filmkockákat építenek egymásra, táncmozdulatokba, ritmust kopogó lábakra lendülnek át, felrepülnek az éneklő szájakra, megörökítődnek fotókon és filmtekercseken – azaz működnek, hatnak, létrehoznak és alkotnak a pálya fizikai-biológiai lezárulása után évtizedekkel is, a legkülönbözőbb művészetekben – s így a tágasabb, a nyitottabb, az eleven emberi világban. Akárcsak az egyetemes kultúrában, a Leonardóé, Michelangelóé, a Willam Blake-é, itthon pedig Kassáké, Bartóké, Koós Károlyé

³ NAGY Gáspár: Nagyon személyes vallomás. In: „Inkarnáció ezüstben.” Tanulmányok Nagy Lászlóról. Szerkesztette Tasi József, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1996, 315.

⁴ Uo.

vagy Makovecz Imrée. S viszonyító pontokként ezek a nevek adják meg a mértéket is a Nagy László-életmű e kapcsolatait feltáró, itt következő reflektorozásnak.

Tisztelt Jubileumi Konferencia!

A rátekintő szellem a társművészetek közül leggazdagabban Nagy Lászlónak a képzőművészetekhez való viszonyát rajzolta meg. Szakolczay Lajos, Széles Klára, Csoóri Sándor, Görömbei András, Falusi Márton, Vigh Tamás, Papp Máté és mások is alapos tanulmányokban elemezték vizuális alkotásainak erőit, közöttük képverseit is. Számosan kiemelték és értelmezték a költő és a grafikus-festő zseni, Kondor Béla egymás alkotásaira szikrázó szellemi szövetségét és barátságát. S Nagy Lászlónak a képzőművészethez ragaszkodó szeretetét hirdeti az is, hogy – Kondor Bélán kívül – Csontvárynak, Ferenczy Béninek, Egry Józsefnek, továbbá Szervátiusz Tibor, Schéner Mihály, Berki Viola, Korniss Dezső műveinek versekben állított emléket. Ő emelte ki először a feledtetés sírjából Ferenczy Béni Petőfi-szobrát is, amelyet a művön fanyalgó Rákosi-diktatúra egy évtizeden át a raktárba sülyesztett. *Szellem és fantázia* című esszéjét még 31 évesen, „1956 januárjában írja Ferenczy Béni Nemzeti Szalonban kiállított Petőfi-szobráról...”⁵, s, mindjárt az első mondatában költő-elődje soraival jellemzi saját korát is: „»Szörnyű idő, szörnyű idő« – süvölti Petőfi, mikor már minden és mindenki elhagyott minket. Ez forgott bennem, amikor megláttam Ferenczy Béni Petőfijét, meg is lepődtem, hogy akad egy bátor szobrász, aki megalkotja nekünk az igazit azok után, hogy vagonokra való biedermeier-rózsás Petőfink van (...) Itt áll a szobor, szeretném bronzban látni valahol, mert bronzot kíván, s nem akar valamelyik raktárban arcra borulni.”⁶ S eleven és kíváncsi szemmel elemzi és mutatja be fiatal képzőművészek, így: Molnár József, Orosz János, Rékassy Csaba, Korniss Dezső és mások munkáit, írásokat szülve figyel oda a már elismertek: Szalay Lajos és László Gyula munkásságára is. Saját –halála után többször kiállított – festményei, grafikái, illusztrációi ugyan két nagy könyvében is eljutottak már a közönséghez, de még mindig nem a teljességükben. Ezért üdvözölhető, hogy őszre az MMA Kiadó jóvoltából a költő új anyagokat tartalmazó, válogatott albumát is kézbe foghatjuk majd.

Részben a modern építőművészethez, részben a népművészethez kötődése sarkallja megszólalásra az úgynevezett „tulipán-vitában” is. Nem akar néma maradni olyan ügyben, amely a folklórértékeket kizárná a kortárs alkotóművészet szellemi forrásai közül, azaz befagyasztaná a „bartóki” forrást. Hiszen az építészet értékeire is kezdettől nyitott a tekintete, a *Himnusz minden időben* című versében megénekli például a „legelső márvány-palotát”, a templomon az „arany kupolát”, s metaforává építve a kor Magyarországnak torz erői elleni felháborodását és fájdalmát, a „dúlt hiteknek” ő maga állít: „káromkodásból” „katedrális”. (*Ki viszi át a Szerelmet*)

S a zene művészetében is hasonló impulzivitással fénylenek Nagy László teremtő kezének mozdulatai. S ha már a versei révén a fülünkben zeneszó is támad, tegyük melléjük azonnal a táncot is, hiszen Nagy László egyik e kapcsolatokban leginkább közismert verse, a *Táncbeli tánc-szók* mindkét társművészetet a poézis erőterébe vonja. De emlékezzünk *Menyegző* 1997-es, a *Szépasszonyok mondókái Gábrielre* és az *Útik a rézdobot* 1998-as koreografált előadásaira is, a *Táncbeli tánc-szókat* pedig Timár Sándor már 1976-ban színpadra varázsolt. A Bartók táncegyüttesnek szóló, e mű címe alá írt ajánlásában pedig nem először mondja ki annak a nagy zenésznek a nevét, aki őt – már az ötvenes évektől – a legerőteljesebben motiválta. S akiről a teljes alávett kora emberi helyzetét és az onnan példaszerű kiemelkedést mutató művész nagyszerűségét is tükröző prózaverset is írt *Bartók és a ragadozók* címmel. De a zene iránti szeretet és maga a zeneiség ott ragyog rengeteg új és változatos ritmusképletében is, merítse példáit akár a magyar népdalokból, balladákból, siratóénekekből, a bolgár folklórszövegekből vagy – a Manuel de Falla spanyol zeneszerzőn és magukon az andalúz és

⁵ NAGY András, Camera obscura – MCMLVI. 1956 arculata a képzőművészetben, Hitel, 2016/10, 73.

⁶ NAGY László, Szellem és fantázia. Lírai jegyzetek a Nemzeti Kiállításról – 1956. január = N. L.: „Adok nektek aranyvesszőt.” Összegyűjtött prózai írások, Budapest, Holnap Kiadó, 2011, 148–149.

ottani cigány népdalokon iskolázott – García Lorca-dalokon keresztül a füléhez érő ösztönzésekből. Ahogyan az ő versei is gyűjtőlángként hozták működésbe zeneszerzők, énekesek, táncosok tudati és fizikai mozgulatait. Tóth Endre e hatásokat összegezve arra mutatott rá, hogy „Az Artisjus adatbázisa nyolcvanhárom oldalon keresztül sorolja a Nagy László munkáit kiindulópontként használó műalkotásokat: dalokat és klasszikus kórusműveket... Az előbbinél úttörő jelentőségűnek mondható a jó barát, Sebő Ferenc munkássága (...), de a Kaláka, a...Kolinda, valamint a Kormorán, a Misztrál és Cseh Tamás is hozzányúlt időnként egy-egy Nagy László-vershez”⁷ – összegzi a szakíró. A klasszikus zenében pedig, a teljes névsor idézése nélkül Bárdos Lajos, Dubrovay László, Farkas Ferenc, Kósa György, Kocsár Miklós, Megyeri Krisztina Orbán György, Petrovics Emil, Soproni József, Szokolay Sándor, Tóth Péter fordultak Nagy László verseihez inspiráló forrásokért. Ordasi Péter Kocsár Miklós kórusműveinek Nagy László-inspirációit⁸ feltáró és analízáló könyvét pedig Berlász Melinda „a magyar zenetudományi irodalom összefüggésében is” „kimagasló értékű”⁹ összegzésnek nevezte.

Ami pedig ezen a centenáriumon kiemelten is hangsúlyozandó: a zeneművészet e többségükben nemzetközi méretekben is elismert alkotói éppen abban az időperiódusban hallották meg egymás után a Nagy László-művekből aktuális és impulzív erőként felénk áramló üzeneteket, amikor a magyar irodalomtudomány új kánont építő ága radikálisan félretolta a Nagy László-örökséget. Vagyis a század és az új évezred erőterébe és csapdáiba szorított ember felszabadító kiáltásaira figyelve a zeneszerzők a társművészet terepén emelték vissza az irodalom új elméletéből eltávolított értékeket.

S a „bartóki” modell összefüggésében arra is szükséges egy intenzív pillantást vetni, hogyan segített visszahozni Nagy László a magyar és közép-európai folklórt az attól ideológiai kontrasztok miatt eltéríteni akart fiatalok tudatába. Amikor Sebő Ferencék és mások is a Nagy László-versekhez hajolva hatalmasat lendítettek a – hatalomtól mindvégig ellenérzésekkel és gyanakvással figyelt –, mert nemzettudattal is telített táncház-mozgalom kerekén, a népzenei örökség kincsei mellett előadásaikban, lemezeiken, majd CD- és más felvételeiken Nagy László folklórt átlényegítő versszövegeit is beleoltották a táncolók és hallgatók tudatába. Vagyis több oldalról is azt a „bartóki” örökséget adva tovább és sokszorozva meg, amely a lábakban és a fejekben e közvetítések révén arra az értékrendszerre rezonált, mozdult és gondolkodott, amit a korabeli kultúrpolitika a saját történelemre figyelés membránjaival együtt éppen kitörölni akart a fejekből. S Nagy László több dimenziós (a szövegre, a rítusra, a vizualitásra, a ritmikára, a képalkotásra kiterjedő) folklórkincs-átültetései még a folklórkutatás energiáira is biztatóan hatottak. S ugyanilyen hatással bírt a Székely Orsolya által rendezett az iszkázi regölő szokást bemutató film¹⁰, s az abban személyesen is megjelenő, a rítusról beszélő költő.¹¹

S ha már a *Regölés* filmet említettem, zárjuk hát e ragyogó hatásspektrum leltározását a többenél nem kevésbé fontos film-, színház- és a fotóművészettel. S most nem is a költőről

⁷ TÓTH Endre: Énekelt versek – a klasszikus vonal, Irodalmi Magazin, 2015/2, 72-73.

⁸ ORDASI Péter: Csodafiú-szarvas. Kocsár Miklós kórusműve a hagyomány és a kortárs líra keresztútján, Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2019, 170.

⁹ BERLÁSZ Melinda: Kocsár Miklós kórusműve a hagyomány és a kortárs líra keresztútján = <https://napkut.hu>

¹⁰ *Regölésnek I-II.* -- Nagy László, 1975, You Tube Ikon Stúdió. 2016 okt.16., Rendezte: SZÉKELY Orsolya

¹¹ „Székely Orsolya csinált egy kétrészes filmet a regölésről, amely műfaj nagyon érdekelte őt. Ő maga is írt és rögtönzött regös énekeket. Amikor lementünk Iszkázra, Laci összehívta a régi barátait és énekeltek nekünk. A *Rege a tűzről és jácintról* című versében, amelyet a szüleiről írt, regölés-formával lehet találkozni. A filmen például elmagyarázza, hogy milyen volt az iszkázi regölés, egy szakember is volt velünk, aki rájött, hogy a különböző regös szövegformák egy kétezer évvel ezelőtti csillagállás alakzatait rögzítik. Nagyon is átgondolt szövegek ezek.” = Tündéri szemmel. „Fenséges, komoly ember volt”. Beszélgetés SEBŐ Ferencel, készítette TÓTH Endre, Irodalmi Magazin, 2015/2, 77.

készült portréfilmeket¹² akarom említeni, hanem azokat, amelyekben Nagy László alkotóként is részt vett, inspirációs erejével a hátuk mögött állt, vagy éppen film hagyott érezhető nyomot verseiben. S ha most a Kósa Ferencel való együtt gondolkodás eredményeit emelem csupán ki, akkor is a magyar filmes világ akkoriban talán legveszélyesebb tereibe nyilalló Nagy László-impulzusok, kapcsolatok illusztrálhatók. Így a filmrendezőnek a Béres Józsefről és a Béres cseppekről készített filmje mögötti közös, Aczél György dühét is kiváltó szervezkedés a cseppek gyógyhatásának és a feltaláló tudósnek az elismertetéséért,¹³ s a nagyszerű elemző és verset is szülő gondolkodás Kósa, Csoóri és Sára Sándor *Hószakadás* című filmjéről is.¹⁴ S ott van még az Ady-film forgatókönyve¹⁵, de ugyanilyen fontos Nagy László kapcsolata a kor kiváló színművészeivel. Most csak a költőt körbefogó versmondói csöndet a veszélyhelyzet ellenére is elsőként megtörő művészt, Berek Katalint említem, de egyetlen mondata is éppen elég lesz vallomásnak Nagy László színpadra sugárzó költői erejéről: „...ha más érdemem nem is volt az életemben, mint az, hogy fiatalok százai mondták utánam a verseit a különböző Ki mit tud?-okon, szavalóversenyeken... – írta a művésznő 1995-ben –, kimondhatom: nem éltem hiába.”¹⁶ S a színpad, a film terepeiről kihagyhatatlan a költő – Zsuráfszky Zoltán által 1992-ben koreografált – keményen rendszerkritikus Latinovits-búcsúversének említése, s benne az alábbi sorokkal: „de van ki egy életet pítizve kitölt / operett-kutyaként s bosszút nem áll. / Aranyos meg édes nyár van s béke, / minek ide tébolyult Színészkirály?”. (*Gyászom a Színészkirályért*) S a *Szólítlak, hattyú* című költeményével verset ajánlott a költő az énekes Budai Ilonának is.

S, habár a Nagy László által készített fotók – tudomásom szerint – igencsak ritkák, az ő arcképe annál gyakrabban szerepelt fotóművészek alkotásain. „Ajánlom neked földrengéses / arcom egy megmenekült mosolyát” (*Ajándék*) – üzenté olykor egy-egy őt ábrázoló fényképről, noha könnyedebb mosolyt csak ritkán nyitott, hiszen arcára szinte az ember történeti sorsának földrengése volt ráírva. Minden arcképe, képe mögött – készítette azt Molnár Edit, Balla Demeter, Csígyó Zoltán, Gink Károly, Koffán Károly, Vattay Elemér, Zelnik József avagy Móser Zoltán –, különösen a verseinek és a sorsának ismeretében: távlatok nyílnak, nemcsak epizódok, de drámák s a történelem vonásai is. Ezért bizonyára nem csupán feladat, hanem

¹² Egy költő házaspár. Szécsi Margitot és Nagy Lászlót bemutatja: CZINE Mihály (Az 1960-as évekből).; Nagy László portréfilm. Kormos István beszélgetése Nagy Lászlóval (1975); „Égi kökényfák alatt” (1977) Nagy László, Kormos István, Forray Tibor és Zolnay Pál korábban készített munkája alapján rendezte és fényképezte SÁRA Sándor

¹³ „Sokat harcolt azért, hogy a Béres-cseppeket ne utasítsák el eleve, s azért is, hogy a Kósa Ferenc által készített Az utolsó szó jogán című filmet mutassák be. Kósa Ferencel interjút is készített, a találmányról jegyzetet is írt.” = GÖRÖMBEI András: Nagy László költészete, Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2005, 640.; és v.ö.: KÓSA Ferenc: Érdemes-e? (Töprengések a mértékről és a megmaradásról.) Alföld, 1986. 2. 67-75.

¹⁴ „A hetvenes évek Magyarországon magasrendű erkölcsi értékeket képviselő költészetének sorspárhuzamát Csoóri Sándor, Kósa Ferenc és Sára Sándor *Hószakadás* című filmjének lehetetlenbe kapaszkodó katonáinak küzdelmében ismeri fel.” = GÖRÖMBEI András: Nagy László költészete, Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2005, 413.

¹⁵ Az Ady-pör nyilvánvalóan a sorspárhuzam érzése miatt is foglalkoztatta oly mélyen. Azért vállalta Ady születésének centenáriumán az Ady-film forgatókönyvének elkészítését, az »Ady-pör« bemutatását, hogy a nagyközönség is okulhasson ebből a hatalmas drámából. Ady »megszenvedett igazsága«-t aktuálisnak érezte. 1977-ben a televíziós film költészet napi bemutatóján bevezetőjében éppen az Ady-magatartás különleges minőségére figyelmeztet: »Új verseivel kényszerül olyan orbiter-útra, ahol elégni lehet, de békülni nem. A született szelíd, de nagyra törő lélek nem a főispáni bársonyülést, de a vádlottak padját éri el. Mert nem huny szemet, nem altatja el önértetét, de a megvakult és elvakult ország helyett is lát, érez és gondolkodik. Hát kitesztítva a Semmibe, ahol csak önmagába fogódzhat, ahol ő a Minden és az Egyetlen.«” = GÖRÖMBEI András: Nagy László költészete, Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2005, 408.; és NAGY László: A költészet ünnepén, In: „Adok nektek aranyvesszőt.” Összegyűjtött prózai írások, Magvető Kiadó, Budapest, 1979, 189.

¹⁶ BEREK Katalin: Nem éltem hiába = „Inkarnáció ezüstben”. Tanulmányok Nagy Lászlóról; szerkesztette TASI József; Petőfi Irodalmi Múzeum, 1996, A Petőfi Irodalmi Múzeum könyvei, 284.

kihívás is volt fotózni a költőt, illetve, ahogyan Tóth Bálint őt búcsúversében elnevezte: „egy paraszti Árpád-ház / ezüst fejű, utolsó hercegét.” (*Halálhírré*)

Az „ezüst fejű herceg” pedig gyakran áttekintett a határokon túlra is. Naplója őrzi felvidéki, erdélyi útjainak nyomát, találkozásait, emlékeit. A Szervátiuszék kolozsvári kertjében látott andezit Ady-fej sem csupán versre ösztönözte (*Ady Endre Andezitből. Szervátiusz Tibornak ajánlom*), hanem a magyarság határokon túl született művészeti értékei elismertetésének is egyik szószólója lett, ahogyan erről a *Testvéri költők* című esszéje is tanúskodik. S ahová nem vihetett autó- vagy vonatkerék: oda a verseivel jutott el. Költőket, képzőművészeket, zenészeket motiválva a határok mögötti területeken is.

Tisztelt Konferencia, együtt tehát a társzművészeti körkép szinte minden eleme: képzőművészet, zene, tánc, folklóremlékek, filmkockák, fotók, bolgár és közép-európai népi örökség, gondolatot, művet ébresztő hatás az elszakított és a határokon belüli magyarság alkotóira – és ezek együtt énekeljenek, forogjanak, ünnepeljenek most ezen a napon. S miközben a háttérben zajlanak az ítéletalkotások, amelyek a metafizika-hiányos, a nagy hőst mellőző, a tradíciókat elhagyó elvek mérlegén ítélik meg és lökdösik a maguk névsorában, avagy európainak érzett sakktábláin ide-oda a költőt, idézzük meg végül Szécsi Margitnak, a költőtársnak és feleségnek a szavait. Amelyeket a Nagy László hangját őrző akusztikus lemezek bemutatóján, még 1985-ben, ám a diktatúrából pontosan a jelenünkig látva mondott el a költő fellépésének lényegéről. Így beszélt tehát:

„Nem a kegyelet sarkallt Nagy László hanglemezeinek átnyújtására, nem is a közeledő születési évforduló. Hanem az, hogy hangjában is hordoz még új mondanivalót a költő...(…) Aki úgy tud üdvözölni bennünket ma is, mint elesett legkülönb bajtárs: lélekké rokkant katona. (...) Nem tudni, mi lesz a jövőnk a világban, mikor jön el ránk a történelmi éj. Az ma már bizonyos, hogy az utolsó magyart is elkíséri Nagy László hangja. (...) Míg a hóhérvadást se hagyva abba, munkál a népeken a Nagy Manipulátor. (...) És ez a költő örök fiatalsága. Barátaim, így ünnepeljünk.”¹⁷

¹⁷ *Lélekké rokkant katona*. Szécsi Margit beszéde Nagy László hanglemezeinek bemutatóján In: SZÉCSI Margit: Tenger véled! Szécsi Margit prózai írásai, válogatta., sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta Nagy András, Budapest, Holnap Kiadó, 2008, 260-261. Nagy László kézirat-kiállítása és a Ki viszi át a Szerelmet című nagylemez-album bemutatója alkalmából. Petőfi Irodalmi Múzeum. Élet és Irodalom, 1985. Gépelt kézirat.